

Etäistä äännehistoriaa.¹

Kielentutkimuksella on Kiinassa kunnioitettavat perinteet. Kaikkien kiinan opintojen pohjana on jo yli vuosituhannen aikana ollut »Kolme-

¹ Alkuaan tämän kirjoituksen tarkoituksena oli esitellä Virittäjän lukijoille prof. B. KARLGRÉNIN vuosi sitten ilmestynyt kansantajuisen kirjanen »Från Kinas språkvärld», mutta ainoastaan noin kolmannes tuon mielenkiintoisen oppaan sisällyksestä tulee tässä puheeksi, sillä tällä kertaa luodaan eri lähteiden pohjalta lyhyt yhtenäinen katsaus vain kiinan äännehistorian tutkimuksen tähänastisiin vaiheisiin ja saavutuksiin sekä sen erikoislaatuisiin metodeihin.

toista pyhää kirjaa» (*Shi san king*¹), ja tähän sarjaan sisältyy myös kielen vanhin sanakirja tai oikeammin vanhoissa kirjoituksissa esiintyvien sanamerkkien luettelo, *Er ya*. Kiinalaisilla oppineilla on aina ollut taipumus pyrkiä sijoittamaan varhaishistoriansa henkilöt ja muinaiset kirjallisuudentuotteensa mahdollisimman kaukaiseen menneisyyteen. Niinpä *Er yatakin* on pidetty jo varhais-Chou-dynastian ajalta (1122—950 eKr.) peräisin olevana, vaikka se uusimpien tutkimuksien mukaan on syntynyt »vasta» 3. tai 4. esikristillisellä vuosisadalla. Tätä sanaluetteloa paljoo tärkeämpi teos, »sananselityskirja», on suuren oppineen HÜ SHENIN kokoonpanema *Shou wen kie tsü* (Yksinkertaisien kirjoitusmerkkien esitys ja yhdistettyjen merkkien selitys) n. v:lta 100 jKr., siis Han-dynastian (206 eKr. — 221 jKr.) kukoistusajalta, jolloin maassa paleografian ja filologiankin harrastus oli jo hyvin vilkasta. Uutta suurta edistysaskelta Kiinan kielitieteelle merkitsi 4. vuosisadalla alkanut tutustuminen Intian filologiaan ja sanskritin äännekirjoitukseen. Kirjoitusmerkkien ääntämistä ruvettiin analysoimaan. Yksitavuiset kiinan sanat »halkaistiin» kahtia, jaettiin initiaaliin ja finaaliin; edelliseen luettiin kuuluvaksi sanan alkukonsonantti, finaaliin sanan koko muu osa (esim. *kjang* jaettiin siis: *k* + *jang*). Tämänjälkeiset sanakirjat ovat osoittautuneet nykyaikaiselle kiinan äännehistorian tutkimukselle korvaamattoman tärkeiksi, sillä sanat on niissä järjestetty finaalien eli riimien mukaisiin ryhmiin. Lukuisista riimisanakirjoista mainittakoon vain LU FA-YENIN johdolla toimineen komitean laatima *Ts'ie yün* (Leikatut riimit) v:lta 601 ja sen myöhemmät laajennetut laitokset. Arvokas lähde-teos sinologeille on myös Ts'ing-dynastian alkuajoilta (v:lta 1711) peräisin oleva 110-volyyminen *Pei wen yün fu* (Vyössäkannettava kirjallisuuden riimiaarteisto). — Jo Han-ajalta lähtien Kiinassa muodostui useita filologikoulukuntia, jotka kilvan tutkivat ja tulkitsivat klassillisia teoksia ja muinaisia piirtokirjoituksia. Etenkin Sung-dynastian valtakaudella (960—1127) Kiinan kielitiede oli varsin korkeatasoista, jopa joissakin suhteissa 1800-luvun alkupuoliskon eurooppalaiselle filologialle vertoja vetävää. Oppineita herroja »Keskustan Valtakunnassa» (=Kiinassa) on ollut kosolti tuon ajan jälkeenkin. Paljon on siellä suoritettu erittäin arvokasta, aikaa ja aitokiinalaista kärsivällisyyttä vaatinutta ainenkeruu- ja luokittelutyötä. Mm. paleografian alalla on saavutettu sangen kauniita tuloksia. Onpa jo yli kolmen vuosisadan aikana yritetty omin voimin harjoittaa kielen äännehistoriankin selvittelyä, mutta tutkimusmenetödien puutteellisuus ja virheellisyys on estänyt kiinalaisia oppineita pääsemästä tällä alalla päteviin tuloksiin. Eräät länsimaiset filologit ovat sensijaan kolmen viime vuosikymmenen kuluessa pystyneet saamaan selville ne lait, joita kiinan kielen mutkikas äännekehitys on noudatellut kolmentuhannen vuoden aikana.

Kiinan varhemman äänneasun tutkimisen panivat alulle V. SCHAANK (T'oung Pao -aikakauskirjassa v. 1900), P. PELLIOI (Journal Asiatique'issa

¹ Kiinan sanat — paitsi murreasut ja rekonstruoidut vanhan kielen muodot — on seuraavassa transskriboitu Th. F. WADE'in systeemin mukaisesti, ottamalla kuitenkin huomioon B. KARLGRÉNIN siihen tekemät parannukset. *sh* = *š*, *j* = *ž*, *ch* = *tš* (i:n ja ü:n edellä *ts*), *ng* = *ŋ*, *y* = *j*, *i* = *s*:n jäljessä *z*, *š*:n jäljessä *ž*, ' = konsonantin aspiroituuneisuuden merkki.

ja T'oung Paossa vv. 1911—14) ja H. MASPERO (v. 1912), mutta suurimman, suorastaan käänteentekevän työn tällä alalla on suorittanut maailmankuulu ruotsalainen professori BERNHARD KARLGREN. Saatuaan kotimaassaan vankan fonettisen ja yleiskielitieteellisen peruskoulutuksen matkusti v. 1909 silloin parissakymmenissä ollut maisteri Karlgren Kiinaan. Pehdyttyään aluksi Pekingissä Pohjois-Kiinan yleispuhekieleen, ns. mandariiniin, hän siirtyi maaseudulle ja keräsi aineistoa paristakymmenestä Pohjois-Kiinan kansanmurteesta, joista ei entuudestaan ollut käytettävissä minkäänlaisia painettuja lähteitä. Kiinalaiset oppineet näet halveksivat alhaisen rahvaan puheenpartta, eivätkä eurooppalaisetkaan tiedemiehet olleet kiinnittäneet näiden seutujen — Shansin, Shensin ja Honanin — kansankieleen vähäisintäkään huomiota. Karlgrenin tarkoituksena oli laatia yhtenäisesitys tutkimistaan murteista ja rekonstruoida se kantakieli, mistä ne ovat lähtöisin. Hän olisi tietysti verrattain helposti voinut panna kokoon totunnaisen ascendenttis-äännehistoriallisen tutkimuksen, jollaisia oli ilmestynyt runsaasti eri kielikuntien alalta, mutta häntä ei tyydyttänyt se ylimalkainen tulos, johon tätä metodia noudatettaessa pakosta päädytään. Eihän esim. nykyisistä romaanisista kielistä lähtemällä pystyittäisi myöhäislatinan äänneasusta saamaan selville kuin karkeimmat pääpiirteet, ja näin saatu kuva poikkeaisi melkoisesti siitä vulgäärilatinasta, minkä me onneksi kirjallisten lähteiden perusteella tunnemme. Samoin on selvää, että kiinan nykymurteiden pohjalta hahmoteltu varhaisemman kielimuodon rekonstruktiokuva olisi sangen summittainen. Mutta kiinastahan on onneksi tutkijan käytettävissä tavattoman runsaasti vanhoja, jopa yli 3000 vuoden takaisia kielimuistomerkkejä. On vain yrittävä saada niiden mykiltä näyttävät sanamerkit puhumaan. Tähän työhön Karlgren ryhtyi. Aluksi hänelle tuli tärkeäksi lähteeksi yllämainittu, yli 1300 vuoden ikäinen riimisanakirja Ts'ie yün. Eihän siitäkään tosin sellaisenaan käynyt selville sanojen muinainen ääntämistapa, teoksessa kun ei tietenkään ollut käytetty äännekirjoitusta, vaan kiinalaisia sanamerkkejä. Mutta Ts'ie yün oli eräänlainen kehys, missä kiinalaiset kirjoitusmerkit olivat jaettuina tuon ajan ääntämyksen mukaisiin ryhmiin: ensin neljään laajaan pääjakssoon sanojen sävelkorkeuden konstantin vaihtelun eli koron (modulaation, musikaalisen aksentin) mukaan, sitten jokaisessa pääjaksossa sananloppujen, 206 eri riimin mukaan ja joka riimin kohdalla taas sanojen alkuäänten (kaikkiaan 36:n) mukaan. Sanakirjan systeemi oli siis selvä, mutta sekä finaalit että initiaalit olivat aluksi pelkkiä tuntemattomia tekijöitä: x, y, z jne. Oli koetettava vahvasti eri suuntiin kehittyneiden nykykielen murteiden pohjalta lähtien ratkaista, mikä äännearvo noilla tuntemattomilla tekijöillä on ollut Ts'ie yünin syntymäaikoina, 500-luvulla jKr., kielimuodossa, jolle Karlgren on antanut nimen »Ancient Chinese», muinaiskiina. Tärkeänä lisälähteenä oli usein otettava avuksi koreassa, japanissa ja annamissa tavattavat lukuisat tuonaikaiset kiinalaiset lainasanat. (Kiinalainen kulttuuri nimittäin levisi juuri vv. 500—800 mahtavana vuoksiaaltona yli koko Itä-Aasian.) Esi-merkkinä prof. Karlgrenin metodista ja siitä, miten ennakolta odottamattomiinkin tuloksiin sitä noudattamalla voitiin toisinaan päätyä, mainittakoon 'koivaa' merkitsevä sana. Se ääntyy nykymurteissa ja lainasanaana esiintyessään seuraavasti:

1		2		3	
Peking	<i>ör</i>	Kanton	<i>i</i>	japani	<i>ni, zi</i>
T'aiyüan	<i>ar</i>	Shanghai	<i>hi</i>	annami	<i>hi</i>
Lanchou	<i>är</i>	Hakka	<i>hi</i>		
Sich'uau	<i>r</i>				
Fengt'ai	<i>ži</i>				

Sangen kirjava kuva! Useimmissa mandariinimurteissa (ryhmä 1) sana päättyy *r*:ään (oik. *ɶ*). Ts'ie yünissä 'korvan' merkki (alkuaan muuten selvä korvan kuva) on sijoitettuna sellaisien sanojen joukkoon, jotka nykymandariinissa päättyvät *i*:hin: *chi, hsi, ni, li* jne. *i*-loppuisena 'korva' esiintyy myös eteläkiinalaisissa murteissa (ryhmä 2). Voiko sitten Pekingin *ör* (oik. *ɶɶ*) olla edes sama sana kuin Shanghain *hi*? Annamissa tavataan lainasana *ni*, japanissa on kaksikin muotoa: Kiinan etelämurteisiin viittaava *ni* ja lisäksi *zi*. Viimeksimainittu osoittautuu tärkeäksi kehitysketjun renkaaksi, ja se on asetettava yhteyteen merkillisen Fengt'ai-murteen *ži*-muodon kanssa. Sanan äännekehitys on ollut seuraava. Eri murteiden lähtömuoto on ollut **ni* (mikä tosin ei ole vanhin todettavissa oleva 'korva'-sanan äänneasu, kuten myöhemmin saamme nähdä). Pohjois-Kiinassa *ni*-muotoon on jo ennen 500-lukua syntynyt siirtymä-äänne, *zi*:n tapainen sibilantti, joten sana on Ts'ie yünin ilmestymisen aikoihin kuulunut *ni*. »Loisääne» *z* on sitten vähitellen kokonaan syrjäyttänyt *n*:n, jolloin syntyi muoto **zi*, mikä kuvastuu japanin *zistä*. Fengt'ai:n asu osoittaa, että Pohjois-Kiinassa on tapahtunut tämän jälkeen äänne muutos **z* > *ž*, jolloin vokaalikin on vastaavasti muuttunut ja sittemmin kokonaan kadonnut, joten on päädytty muotoon **ž*. Tämän eteen on syntynyt vokaali: **ž*, mistä asusta myöhemmin kehittyivät nykymurteiden muodot *ör, ar, är*. Aivan samansuuntainen, foneettisesti täysin perusteltavissa oleva äännekehitys voidaan todeta tapahtuneen muutamissa muissakin kiinan sanoissa.

Karlgrenin vertailevien tutkimuksien ensimmäisenä näkyvänä tuloksena oli yli 700-sivuiseksi paisunut tutkielmasarja »Études sur la Phonologie Chinoise» (kolme jaksoa vv. 1915—26). Tässä teoksessa on yksityiskohtain esitetty muinaiskiinan äänneasujen rekonstruointimenetelmät ja -tulokset. Ensimmäinen jakso, 316 sivua, oli samalla Karlgrenin tohtorinväitöskirja. V. 1923 ilmestyi painosta hänen käänteentekevä sanakirjansa »Analytic Dictionary of Chinese and Sino-Japanese», joka sisältää lähes 6000 nykykiinan sanaa, niiden pekingiläisen ja kantonilaisen ääntämistavan sekä rekonstruoidun muinaismuodon. Kun ottaa silmälläkseen minkä tahansa n. v:n 1925 jälkeen painetun sinologisen tutkimuksen — olkoon se sitten julkaistu Englannissa, Ranskassa, Yhdysvalloissa, Hollannissa, Saksassa, Tanskassa, Kiinassa, Japanissa, Indokiinassa tai Jaavalla —, saa olla jokseenkin varma, että siinä on käytetty juuri Karlgrenin rekonstruoimia muinaiskiinan äänneasuja, niin varauksettomasti hänen varmametodisten tutkimuksiensa tulokset on kaikkialla asiantuntijapiireissä hyväksytty ja omaksuttu.

Neljännesvuosisata sitten prof. Karlgren oli siis saanut pienimpiä yksityiskohtia myöten selvitettyksi, miten kiinan sanat olivat ääntyneet 500-luvulla jKr. Mutta oikea tiedemies ei koskaan tyydy saavuttamiinsa tuloksiin, ei ainakaan prof. Karlgrenin tapainen energinen persoonallisuus. Hänestä oli houkuttelevaa yrittää päästä tunkeutumaan vielä pitemmälle,

ainakin vuosituhat taaksepäin, aikaan, jolloin Kiinan kirjallisuuden ensimmäinen suuri kukoistuskauti alkoi. Nykyisistä kansanmurteista ei tässä työssä sanottavasti enää ollut apua. Oli näet käynyt selville, että ne miltei poikkeuksetta palautuvat juuri rekonstruoituun 500-luvun yleispuhekieleen, joka on kodifioituna Ts'ie yün sanakirjassa. Mutta vielä vanhemman kielimuodon, ns. arkaaisen kiinan, tutkijalla on kyllä käytettävissään kaksi muuta erittäin arvokasta, toisistaan riippumatonta — ja siis myös toinen toistaan kontrolloivaa — lähdettä. Ensiksikin oli Kiinassa 900—600-luvuilla eKr. syntynyt erittäin runsas laulurunous, jonka säkeet olivat määräraaivojen mukaan loppusoinnollisia. Oli siis saatava selville, mitä sanoja oli n.v. 800 eKr. käytetty runoissa toistensa riimipareina. Alussa jo mainittiin, että kiinalaiset oppineet olivat aikoja sitten suorittaneet maansa vanhimman kirjallisuuden tarkkaa kodifioimis- ja luokittelutyötä. Tällöin he olivat myös laatineet taulukoita ikivanhojen pyhien runojen loppusointuryhmistä. Näitä taulukoita keskenään vertailemalla ja niiden tietoja tarkistamalla sekä käymällä läpi tavattomat määrät muinaisrunoutta prof. Karlgren sai selville, että arkaaisen kauden runoudentuotteissa on 26 riimiryhmää, joista kukin sisältää joukon keskenään sointuvia sananloppuja. Otettakoon esimerkiksi Karlgrenin 21. riimiryhmä, johon kuuluvat sanat siis muinaisrunoissa ovat esiintyneet keskenään loppusointupareina:

	Peking	Kanton	Muinais-japani	500 jKr.	800 eKr.
tulla	<i>lai</i>	<i>loi</i>	<i>rai</i>	<i>lái</i>	* <i>lǝg</i>
kylä	<i>li</i>	<i>lei</i>	<i>ri</i>	<i>lji</i>	* <i>liǝg</i>
itse	<i>chi</i>	<i>kei</i>	<i>ki</i>	<i>kji</i>	* <i>kiǝg</i>
korva	<i>ör</i>	<i>i</i>	<i>ni, zi</i>	<i>ni</i>	* <i>niǝg</i>
kauan	<i>chiu</i>	<i>küu</i>	<i>kiu</i>	<i>kiǝu</i>	* <i>kiǝg</i>
saapua	<i>tə</i>	<i>tik</i>	<i>toki</i>	<i>tək</i>	* <i>tək</i>
levätä	<i>hsi</i>	<i>sik</i>	<i>siok</i>	<i>siǝk</i>	* <i>siǝk</i>
onni	<i>fu</i>	<i>fuk</i>	<i>puki</i>	<i>piǝk</i>	* <i>piǝk</i>

Ylläolevat nykypekingiläiset muodot eivät runossa juuri sopisi toistensa riimeiksi, ja vielä kauempana toisistaan ovat eteläkiinalaiset Kantonin murteen sanat, niistä kun eräät päättyvät vokaaliin, eräät taas *k*:hon. Tarkastelkaamme aluksi noita kolmea alinta sanaa. Kantonin muodot edustavat tässä alkuperäisempää kantaa kuin pekingiläiset, sillä *-k* (joka on mandariinista kadonnut) näkyy myös mm. japanin vanhoissa kiinalaisissa lainasanoissa: *tok(ü)*, *siok(ü)*, *puk(ü)*. On siis ollut täysi syy otaksua *-k*:n esiintyneen jo 500-luvun kiinassa: *tək*, *siǝk* *piǝk*. (Vokaaliston mutkikkaaseen kehityshistoriaan tässä ei voi yksityiskohtaisesti kajota.) Miltei samoin kuin 500-luvulla jKr. nämä kolme sanaa ovat ääntyneet jo n. v. 800 eKr.: **tək*, **siǝk*, **piǝk*. (*ə* ja *ü* sopivat hyvin toisiaan vastaaviin riimeihin, sillä *ü* oli hyvin avoin, vain hiukan labiaalinen, ja kieli oli sitä äännettäessä *ə*:n asennossa.) Näiden kolmen sanan kanssa piti muinaisrunoissa sointua myös viiden ylempänä olevan (Pek. *lai*, *li*, *chi*, *ör*, *chiu*),

vaikka niissä ei näy jälkeäkään loppukonsonantista enempää nykymurteissa kuin vanhoissa japanilaisissa, korealaisissa tai annamilaisissa lainasanoissakaan, joten ne 500-luvulla jKr. ovat myös olleet vokaaliin päättyviä. Mutta muinoin näissäkin sanoissa on täytynyt olla jokin sananloppuinen konsonantti, koska ne arkaaisissa runoissa ovat muodostaneet loppuscintupareja *k*-loppuisien foneemien kanssa. Mikä konsonantti näissä on sitten voinut alkuaan olla? Vaikean kysymyksessä ei ole *-k*, sillä sehän olisi säilynyt Kantonissa ja sijnapanissa. Mutta toisaalta tuon varhain kadonneen äänteen on täytynyt olla postlingvaalinen klusiili ja ääntymiseltään aika lähellä *k*:ta, jotta sanat olisivat sopineet sointumaan *k*-loppuisien kanssa. Kysymyksessä on ilmeisesti jonkinlainen *-g*, ja Karlgren on tämän vuoksi rekonstruoinut sanoille yllä luetellut *g*-loppuiset arkaaisen kauden muodot. Äännehistoriallinen kehityskulku on ollut esim. seuraavanlainen: **ləg* > **ləg* > **ləj* > *lai* (*á* = a »grave») > *lai*; **liəg* > **liəg* > **liəj* > *li* > *li* > *li* jne.

Voidaan ehkä huomauttaa, että on liian rohkeata palauttaa viimeksi käsiteltyyn sanaryhmään (ja moniin muihin samantyyppisiin) *-g* vain sen seikan perusteella, että nämä sanat 2750 vuotta sitten olivat runoissa *k*-loppuisien sanojen riimipareina. Mutta olettamukselle saadaan tukea toisesta tai jolla olevasta lähteestä, nim. eräistä kiinan tyyppillisistä kirjoitusmerkeistä. Tunnettuahan on, että kiinan kirjoitus ei ole äänne- vaan sanakirjoitusta, silmän kieltä, josta käy ilmi ennen kaikkea sanojen *m e r k i t y s*. Nuo koristeelliset kirjoitusmerkit, »karakterit», ovat kokonaisuutena aika mutkikas luomus, jossa on yhtyneinä useita systeemejä. Vanhinta, ainakin 3500 vuoden takaista astetta edustavat enemmän tai vähemmän selvät esineiden ja olioiden kuvat, piktogrammit, kuten useissa muissakin muinaiskielissä. Mutta kun kirjoituksella oli saatava esitetyksi myös abstraktisia käsitteitä, oli kehitettävä uusia metodeja, joista tässä on tilaisuus lyhyesti kosketella vain yhtä, eräänlaista äännekirjoituksen korviketta. — Arkaainenkin kiina oli yksitavuista kieltä, ja vaikka sen äänteistö oli melkoista rikkaampi kuin nykymurteiden (joista esim. Pekingin mandariinissa on vain 420 eri tavua eli siis 420 eri sanaa!), siinä oli sittenkin paljon samalla tavalla tai melkein samalla tavalla ääntyviä sanoja, homofoneja (esim. **tiəng* 'keskus' ~ **tiəng* 'aluspuku' ~ **tiəng* 'kunnioitava, lojallinen' ~ **tiəng* 'eräs kasvi' ~ **t'iəng* 'murheellinen' ~ **t'iəng* 'tyhjä' ~ **d'iəng* 'järjestyksessä toinen veljeksistä' jne.). 3000 vuotta sitten lausuttiin 'loistava, kirkas' **tiok*. Tällaisesta käsitteestä on vaikeanlaista piirtää kuvaa. Mutta jollekulle muinaisajan kekseliäälle piirtimenkäyttäjälle tuli mieleen suunnilleen samoin ääntyvä sana **d'iok* »lusikka», joka on tietysti helppo kuvata: lusikka ja siinä jotakin syötävää (kuvio 1). Ja kun kirjoi-

1. 勺 > 勺 2. 白 > 白 3. 的 4. 鳥 5. 寫

tuksessa entuudestaan oli käytössä 'valkoista' tarkoittava merkki (kuvio 2, alkujaan 'vanhinta, herra' merkkinnyt phallossymboli, joka jo ammoin oli lainattu suunnilleen samoin ääntyneen 'valkoinen' sanan »karakteriksi»),

kirjoittaja liitti nämä kaksi kuvaa yhteen ja sai niistä siis uuden merkin : (kuvio 3) **tiok* 'loistava, kirkas'. Alkuosa ilmaisee tässä sanan merkityksen, loppuosa sen (likimääräisen) ääntymisen. Edellistä on totuttu nimittämään »radikaaliksi» tai mieluummin »significumiksi», jälkimäistä »foneticumiksi». Tämä metodi oli mainio keksintö, ja se soveltui erinomaisesti kiinanluonteiseen, yksitavuisia homofoneja vilisevään kieleen. Uusia yhdelmiä voitiin jo ennestään olemassa olleista aineksista luoda miltei rajattomasti, ja niitä syntyikin niin runsaasti, että yhdeksän kymmenesosaa kiinan kaikista merkeistä on pantu kokoon tämän periaatteen mukaan¹. Nämä ns. »idea- ja äänneyhtymät» ovat siis kiinan arkaaisen kauden perua, ja niistä kuvastuu näinollen tuonaikainen ääntämys. Niitä luotaessa ei, kuten sanottu, pysytely pelkäästään täsmälleen samoin ääntyvissä sanoissa, vaan usein tyydyttiin siihen, että merkkiyhtymän foneticum-osa oli ainoastaan likipitään samoin ääntyvä kuin se itsenäinen sana, johon se ulkonäöltään viittasi. Tämä on monesti johtanut nykykielen kannalta hyvinkin kummallisiin ilmiöihin, sillä sanoissa, jotka 3000 vuotta sitten ääntyivät vain s u u n n i l l e e n samalla tavalla, on myöhemmin saattanut tapahtua täysin eri teitä kulkenutta äännekehitystä. Niinpä äskeisen esimerkimme sana 'loistava' on muuttunut seuraavasti: **tiok* > **tiak* > *tiek* (500 jKr.) > *tik* > *ti* (nykymandariini). 'Lusikka'- sanalla taas on ollut seuraavat kirjavat vaiheet: **ḍiok* > *zok* > **z̄ak* > *ziak* (500jKr.) > *zak* > *zak* > *šay* > *šau* (nykymandariini). Meidän aikamme kiinalaisesta — ja kenestä tahansa, joka ei ole perchtynyt kiinan äännehistorian tutkimuksen uusimpiin saavutuksiin — tuntuu kai suorastaan järjettömältä päntätä päähänsä, että kuviossa 3 näkyvä merkkiyhtymä luetaan *ti*, se tarkoittaa 'loistava', ja siinä ilmaisee ääntämistävän oikeanpuoleinen osa, joka lausutaan *šau*! Mutta nykyhetken länsimaalainen sinologi ottaa hyvin halukkaasti tutkiakseen tällaiset tapaukset, sillä ne ovat monesti selvittäneet hänelle kiinan vuosituhansien takaiset äännelait. — Tämän pienen poikkeaman jälkeen palaamme taas arkaaisen kiinan -g:hen. 'Kenkää, sandaalia, anturaa' merkitsevä sana kirjoitetaan nykyisin kuvion 4 osoittamalla tavalla, ja se kuuluu Pekingissä *hsi* ja Kantonissa *sik*; muinaisjapanissa se on ääntynyt *sēki*, *sjaku* ja 500-luvun kiinassa *sjäk*. Karlgren on palauttanut sen arkaaiseen asuun **sjäk* (vokaaliston suhteen vrt. muinaisjap. *sjaku*). 'Kengän' kirjoitusmerkki on foneettisena osana mm. 'johtamista, johdattamista, päästämistä, poistamista' tarkoittavassa merkkiyhtymässä, jonka näemme kuviossa 5 ja joka ääntyy seuraavasti: Pek. *hsie*, Kant. *sä*, muinaisjap. *sja*, 500-luv. *sja*. Missään ei siis ole jälkeäkään minkäänlaisesta loppukonsonantista. Mutta emme voi otaksua, että

¹ Mainittakoon, että sinologina suhteellisen tuntematon R. KUNZE on yrittänyt kirjoituksessaan »Bau und Anordnung der chinesischen Zeichen» (Tokyo 1937) kokonaan kieltää tällaisten muka tarpeettomien »Sinn-Laut»-yhdelmien olemassaolon. Hän on ponnistellut kovasti voidakseen selittää, että nämä kiinan yleisimmät kirjoitusmerkit olisivat alkuaan sellaisia kahden piktogrammin yhteenliittymiä, joista ilmenee vain sanan merkitys, siis jonkinlaisia yhdyssanoja. Esim. 'keltatautia' tarkoittavan merkin osat muka ovat 'keltainen' + 'tauti'. Mutta Kunzen 'keltaiseksi' tulkitsema merkki ei tarkoita lainkaan 'keltaista', vaan 'aamua', ja se on aina ääntynyt samoin kuin 'keltatautia' merkitsevä sana. Samaan tapaan on helppoa kohta kohdalta kumota muutkin Kunzen keinotekoiset »etymologiat».

selvästi loppu-*k*:llista muotoa **siäk* olisi voitu alusta alkaen käyttää ääntämistä osoittavana osana kuvion 5 esittämässä, 'johtamista' tarkoittavassa idea- ja äänneyhtymässä, jollei myös tämän 'johtaa'-sanana lopussa olisi alkuaan ollut jokin *k*:n tapainen postlingvaalinen klusiili. Päädyimme siis tätäkin tietä samaan tulokseen kuin vanhan runouden riimejä tarkastellessamme, että nim. tässä 'johtamista' merkitsevässä verbissä — ja monissa kymmenissä muissa arkaaisien kiinan sanoissa — on aikoinaan täytynyt olla jokin *g*:n tapainen loppukonsonantti, joka kuitenkin jo varhain on kaikkialta kadonnut jäljettömiin. Karlgren palauttaa 'johtaa'-sanana alkumuotoon **siag*.

Tässä on rajoitettu hyvin lyhyesti tarkastelemaan vain, miten prof. Karlgrenin kehittämällä metodilla on todistettu sananloppuisen **g*:n esiintyneen eräissä suurissa arkaaisien kiinan sanaryhmissä. Toista vuosikymmentä Karlgren uurasti Kiinan vanhimman kirjallisuuden äänneasun tutkimisessa. Samaan tapaan kuin loppu-**g*:n historian hän selvitti koko sananloppuisen konsonantiston. Kirjoitusmerkkiihtymiä ja niiden foneettisia osia vertailemalla ratkesi alkukonsonanttien arvoitus. Sangen sotkuisia olivat ne ongelmavyöhykset, jotka oli selvitettävä arkaisten muotojen vokaalisysteemiä tutkittaessa. Sitkeä, todellista tiedemiehen intuitiota vaatinut työ johti suurenmoisiin tuloksiin. V:sta 1932 alkaen on prof. Karlgrenin kynästä lähtenyt miltei joka vuosi urauurtavia tutkimuksia, kaikkiaan n. 2500 sivua, suurimmaksi osaksi tukholmalaisessa sarjassa »Bulletin of the Museum of Far Eastern Antiquities» (BMFEA) ilmestyneitä. Äännehistorian kannalta tärkeimpinä tuosta laajasta tuotannosta mainittakoon tässä vain seuraavat teokset. V. 1934 ilmestyi »Word Families in Chinese». Siinä on kiinan vanhin sanavarasto järjestetty äänteellisten seikkojen nojalla suurehkoiksi, keskenään etymologista sukua olevien sanojen ryhmiksi, mikä on erittäin tärkeätä varsinkin silloin, kun ryhdytään vertailemaan eri indokiinalaisia kieliä keskenään. V. 1940 tuli julki-suuteen monumentaaliteos »Grammata Serica, Script and Phonetics in Chinese and Sino-Japanese», lähes 500-sivuinen arkaaisien kiinan sanakirja, jota tekijä tosin ei itse halua nimittää sanakirjaksi, vaan »pieneksi valikoimaksi Han-periodia edeltäneissä teoksissa esiintyvien kirjoitusmerkkien tärkeimpiä merkityksiä». Laajassa esipuheessa on yksityiskohdittain ja selkeästi esitetty kiinan äänneistön kehitys arkaaiselta ajalta 500-luvun kielimuotoon ja tästä edelleen yhtäältä Pekingin nykymandariiniin ja toisaalta sinojapaniin. Itse vokabulaari on ryhmitelty arkaaisien kiinan muotojen äänneopillisten ominaisuuksien mukaisesti: aluksi laajoihin »pääluokkiin» (konsonantti + vokaali; kons. + vok. + *n, t, d, r*; kons. + vok. + *p, m*; kons. + vok. + *k, g, ŋ*), nämä pienempiin tyyppijaksoihin sanojen alkukonsonanttien mukaan ja lopuksi numeroituihin pikku ryhmiin, sanaperheisiin. Viimeksimainituista kukin käsittää sellaiset yhdistetyt kirjoitusmerkit, joissa on sama foneticum-osa. Erittäin huomattavassa määrin teoksen arvoa lisää se, että siihen on poimittu useista kymmenistä eri puolilla maapalloa ilmestyneistä lähteistä myös kiinan kirjoitusmerkkien muinaismuodot, oraakkeliluihin, kilpikonnankuoren kappaleisiin ja vanhoihin pronssiesineisiin, varsinkin monenmuotoisiin upeihin sakraali- ja hauta-astioihin kaiverretut piirrokset. Sivumennen mainittakoon,

että prof. Karlgren toimii nykyisin Tukholman »Östasiatiska Samlingarna»-museon esimiehenä. Hän on myös aikamme huomattavimpia arkeologeja, Kaukoidän vanhimman metallikulttuurin erikoistuntija, mistä ovat osoituksena hänen Yin-, Chou-, Huai- ja Han-kausien pronssitaidetta käsittelevät laajat, ansiokkaat tutkimuksensa ja sekin, että hänet valittiin keväällä 1947 perustetun Ruotsin yleisarkeologisen keskuskomitean puheenjohtajaksi. Jos missä niin juuri Kaukoidän varhais historian tutkimuksessa Wörter und Sachen kulkevat käsi kädessä. — »Grammata Serican» lopussa on valitettavasti vain yksi indeksi, nim. tavanomaisen radikaalijärjestelmän mukainen kiinalaisten merkkien luettelo, joten kiinan sanakirjoja käyttämään tottumattoman on vaikeata löytää kirjasta haluamaansa kohtaa. Sentapainen englanninkielinen hakemisto kuin »Analytic Dictionary'ssa» oleva olisi tehnyt tästäkin teoksesta tervetulleen käsikirjan myös muille kuin sinologiaan perehtyneille lingvisteille.

Ns. muinaiskiinaan (Ancient Chinese) verrattuna voidaan Karlgrenin rekonstruoimissa arkaaisen kiinan muodoissa panna merkille koko joukko vanhastavia piirteitä, joista tässä huomautettakoon vain parista. Nykymandariinissa tavataan *r*-äänne (oik. *ʃ*) vain sanassa *ör*, ja kuten jo alumpana esitettiin, tämäkin *r* on sekundäärinen, varhaisemmasta *ʃ*:stä syntynyt. 500-luvun kielimuodossa *r*:ää ei ole lainkaan esiintynyt, mutta arkaaisessa kiinassa Karlgren on palauttanut sananloppuisen *r*:n pariin suureen tyyppiryhmään, nim. *ar*- ja *ər*-loppuisiin. Esimm.: mandar. *chuei* 'levoton' < 500-luv. *tšwieg* < ark. **tšwar*; *kua* 'hedelmä' < *kuá* < **kwár*; *huo* 'tuli' < *χuá* < **χwár*; *ts'í* 'tämä' < *ts'ie* < **ts'jár*; *li* 'aura' < *liei* < **liər*; *k'ai* 'avata' < *k'ai* < **k'ər*; *chi* 'pieni' < *kjei* < **kjər*; *yi* 'barbaari' < *i* < **djər*; *shuei* 'vesi' < *šwi* < **šjwər*. (Näistä ja seuraavista esimerkeistä näkyy, millaista rekonstruoitu arkaainen kiina on ollut yleisrakenteeltaan.) — Sananalkuinen kaksikonsonanttisuus on sekä kiinan nykymurteille että 500-luvun kielelle aivan vierasta (poikkeukselta näyttävä karkean transkription *hs-* = *ʃ*), mutta arkaaisessa kielimuodossa tuntuisi olleen koko joukko sellaisia sanoja, jopa sanaryhmiäkin, joissa on oletettava esiintyneen sananalkuisia kahden konsonantin yhtymiä, etenkin sellaisia, joiden jälkikomponenttina on *l* (*kl-*, *gl-*, *χl-*, *t'l-*, *pl-*, *sl-*, jopa *ml-*, *ηl-*), mutta myös mm. *sn-*, *t'n-*, jopa *χm-*. Esimm.: mandar. *chien* 'nähdä' < *kien* < 500-luv. *kam* < ark. **klam*; *chien* 'yhdistää' < *kien* < *kiem* < **kliam*; *lü* 'selkäranka' < *liwo* < **gliwo*; *lü* 'vetää' < *liu* < **gliu* (kumpikin sanapari, *chien* ~ *chien* ja *lü* ~ *lü*, mainioita esimerkkejä homofonien synnystä!); *hsiao* 'puhelas' < *χau* < **χlōg*; *t'i* 'keho' < *t'ie* < **t'liər*; *pi* 'kirjoitus-sivellin' < *piēt* < **pliət*; *shuai* 'seurata' < *šjuēt* < **sljwət*; *miu* 'sitoa' < *mju* < **mliōg*; *yüe* 'musiikki' < *ngäk* < **nglōk*; *sü* 'odottaa' < *šju* < **snju*; *t'an* 'huoata' < *t'an* < **t'nán*; *hun* 'ilta' < *χuən* < **χmwən*. (Oikeasta ympäristöstään, omasta sanaperheestään, näin erilleen temmattuina tämäntapaiset äännekehityssarjat saattavat tuntua arvoituksellisilta, yllättäviltä, jopa mielivaltaisiltakin, mutta tässä ei ole tilaisuutta siteerata kokonaisia Grammata Serican sivuja ja kiinalaisia kirjoitusmerkkejä osoitukseksi siitä, että nuo muotosarjat ovat riittävästi perusteltuja ja sangen uskottavilta vaikuttavilta.) Tietääkseni ei toistaiseksi ole yritetty selvittää tämän omituisen kaksikonsonanttisuuden syntyä ja syytä. Näyttäisi siltä,

että konsonanttiyhtymien jälkikomponentit ovat usein infiksin luonteisia, samaan tapaan kuin eräissä muissa indo-kiinalaisissa kielissä. Niinpä esim. siamissa esiintyy klusilien ja lateraalien (tai tremulanttien) muodostamia sananalkuisia äänneryhmiä, joiden *l-* ja *r-*aineksen jotkut tutkijat, varsinkin tanskalainen K. WULFF, ovat pyrkineet todistamaan infiksiksi, mutta todistelu ei tunnu täysin vakuuttavalta, koska se nojautuu suurelta osalta kielen onomatopoeettiseen ainekseen. 600-luvulta jKr. peräisin olevassa tiibetin kirjakielessä on runsaasti sananalkuisia kaksi- ja kolmijäsenisiäkin konsonanttikasaukia, joiden osista vain yksi, tavallisesti viimeinen, ääntyy nykyisessä yleiskielessä ja murteissa. Noissa ääntymättä jäävissä, »mykissä», tiibetin sananalkuisissa konsonanteissa on tahdottu nähdä prefiksejä tai vanhojen tavujen, jopa yksitavuisien sanojenkin jälkiä. Arkaaisen kiinan sananalkuisissa konsonanttiryhmissä voi havaita jossakin määrin myös selviä prefiksinluonteisia piirteitä (mm. ylläolevissa esimerkeissä *lü < liwo < *glijo* ja *lü < liu < *gliu*), jollaisille löytää paralleeleja etenkin tiibetiläis-birmalaisista ja ns. Jenisein kielistä. Ei myöskään ole mahdotonta, että arkaaisen kiinan sananalkuinen kaksikonsonanttisuus paljastaa ikivanhoja binomeja eli synonyymikompositumeja, mutta näiden kysymyksien pitempään pohtimiseen ei tässä yhteydessä ole syytä ryhtyä, ja tämänlaatuiset probleemit kuuluvatkin vasta kiinan kielihistorian tutkimuksen seuraavassa vaiheessa ratkaistaviin.

Tätä nykyä on siis kiinan äännehistorian selvittelyssä päästy — suurimmaksi osaksi professori Karlgrenin ansiosta — kunnioitettavan pitkälle, aina vanhimpien kirjallisten muistomerkkien syntymäaikaan. Moinen suurtyö on arvokas alueenvaltaus länsimaiselle tietelle ja mittavimpia, mitä kielentutkimuksen historia tuntee. Prof. Karlgren ei kuitenkaan ole tyytynyt vain rekonstruoimaan kiinan vanhimman kirjakielen ääntämyksen, vaan hän on myös käytännössä osoittanut teorioidensa paikkansa-pitävyyden soveltaessaan menestyksellisesti äännehistoriallisen tutkimuksiansa tuloksia vanhojen tekstien tulkintaan. Aivan viime aikoina hän on syventynyt vv:lta 900—600 eKr. peräisin olevaan *Shi kingiin*, »Oodien pyhään kirjaan», ja julkaissut tästä neliosaisesta klassillisesta teoksesta uusia uria kulkevan sanatarkan käännöksen ja laajat lingvistic-filologiset selitykset (BMFEA XIV, XVI — XVIII, 1942—46). Parhaillaan hänellä on vastaavanlaisen tutkimuksen alaisena osittain tieteellistä vanhempi klassillinen teos, *Shu king*, »Dokumenttien pyhä kirja». Tämänkaltainen tekstikriittinen selvittely on tavattoman työlästä, sillä kiinalaiset oppineet ovat yli kahdentuhannen vuoden aikana laatineet pyhiin kirjoihinsa perusteellisia skolastisia kommentaareja, kokonaisia kirjastoja, jotka nykyajan länsimaisen filologin on kahlattava kohta kohdalta läpi sitäkin varten, että hän voi korjata niissä tavattavat lukuisat virheelliset spekulatiot. Nuo virheet ovat muuten näihin asti toistuneet myös Kiinan klassillisen kirjallisuudentuotteiden eurooppalaisissa käännöksissä, koska varhemmat tulkitsijat, sen paremmin kuin kiinalaiset oppineetkaan, eivät ole voineet käyttää hyväkseen vasta äskettäin selvitetyn äännehistorian tarjoamia arvokkaita vihjeitä.

Vaikkakin jo se seikka, että arkaaisen kiinan äännehistorian tutkimuksen tulokset ovat antaneet avaimen Kaukoidän vanhimpien kirjallisuuden-

tuotteiden oikeaan tulkintaan, on sinänsä erittäin tärkeä, noilla rekonsruktioilla on laajakantoisempikin merkitys. Ensinnäkin ne ovat tuoneet huomattavan lisän siihen toistasataa vuotta eri puolilla maapalloa käynnissä olleeseen vertailevan äänneopin tutkimukseen, joka on asettanut päämääräkseen yleisen evoluutiofonetiikan hahmottelemisen, yhteisten ja yleispätevien äännelakien etsimisen. Toiseksi näistä kielitieteen uusimmista saavutuksista tulee olemaan apua Kaakkois- ja Keski-Aasian, jopa Länsi-Siperiankin, varhais- ja esihistorian tutkimisessa. Aasian kaakkoisosissa, Tiibetissä, Birmassa, Siamissa, Ranskan Indo-kiinassa ja varsinaisen Kiinan lounaiskulmalla, suorastaan vilisee kansanheimoja ja kieliä. Koko Itä-Aasian asutus- ja kulttuurihistorian ydinongelmia on saada selville, mitkä näistä kansoista ovat sukua keskenään. Näin joudutaan tarttumaan vanhaan visaiseen kiistakysymykseen, indo-kiinalaisien eli sinotiibetiläisten kielten keskinäisten sukulaisuussuhteiden selvittelyyn. Monet tiedemiehet — mm. G.v.d. GABELENZ, W. GRUBE, A. CONRADY, B. LAUFER, W. SIMON, N. S. WOLFENDEN, K. WULFF, R. SHAFER — ovat tosin jo tehneet huomionarvoisia yrityksiä indokiinalaiskysymyksen ratkaisemiseksi, mutta valitettavan monet heidän esittämistään etymologioista häälyvät ilmassa ja useat ovat selvästi virheellisiä, epätieteellisesti konstruoituja. Jotta päästäisiin liikkumaan varmemmalla pohjalla, olisi ensin entistä perusteellisemmin tutkittava noiden kiinan oletettujen sisarkielen historia vanhaa tuttua ascendanttista metodologia käyttämällä. Vain jokusia tämäntapaisia yrityksiä on näihin mennessä tehty, nekin varsin avuttomia. Ei edes ainestenkeruutyötä, murteiden tutkimista, ole saatu kunnolla alulle. Tämä kaikki tietysti osaltaan estää myös historiantakaisen ns. protokiinan tutkimuksen edistymistä.

Mutta Kiinan kulttuuriprovinseja ei ole ollut vain Kaakkois-Aasiassa, vaan jo varhain on Kaukoidästä säteillyt valo myös länteen ja luoteeseen päin, meitä suomalaisia välittömämmin kiinnostaville seuduille. Länsi-Siperian uralilaiset ja altalaiset heimot, joiden tutkimista Suomessa on harrastettu enemmän kuin missään muualla, ovat varmasti joutuneet kiinalaisen kulttuurin periferiaan ja pakostakin saaneet idästä päin huomattavassa määrin vaikutteita, mikä on jättänyt jälkiä heidän kieleensä. Näiden kulttuurikosketuksien selvittely on vasta alullaan. — Suomalaiset tiedemiehet — M. A. CASTRÉN ja KAI DONNER — ovat myös keränneet laajimman ja luotettavimman materiaalin ns. Jenisein kansojen, jeniseinostjakkien ja kottien, merkillisistä kielistä, joten meikäläisen tutkimuksen esikoisoikeutena voidaan pitää myös sen mielenkiintoisen ongelman ratkaisemista, ovatko nuo »Jenisein kielet» sukua indo-kiinalaisille, kuten on väitetty.

A. J. Joki.